

2007

ARBEJDS MARKEDS RAPPORT

Langsigtede udfordringer

4.1 Sammenfatning	side	153
4.2 Arbejdsstyrken før, nu og fremover	side	154
4.3 Mangel på holdbarhed i dansk økonomi	side	166

4.1 Sammenfatning

**Arbejdsstyrken
kunne være 120.000
større i dag**

I de seneste 25 år er arbejdsstyrken faldet med 20.000 personer til trods for, at antallet af personer i den erhvervsaktive alder er steget med knap 120.000 personer. Indførelse af en række velfærdsordninger har imidlertid fået erhvervsdeltagelsen til at falde, og chancen for en markant stigning i arbejdsstyrken er forspildt.

**Økonomisk plan
kun finansieret med
øget beskæftigelse**

Det vil kunne mærkes ekstra hårdt i de kommende år, hvor befolkningsudviklingen vil trække i den forkerte retning vej og reducere arbejdsstyrken. Det er en helt ny situation, og en helt ny udfordring for den danske økonomi. Regeringens 2015-plan kræver samtidig, at beskæftigelsen skal stige i forhold til i dag – ellers er planen ikke finansieret.

**600.000 flere
personer over
64 år i 2040**

Presset på dansk økonomi skyldes især, at befolkningens alderssammensætning ændrer sig markant i de kommende årtier. Frem til 2040 vil antallet af personer over 64 år vokse med 80 pct. eller 600.000 personer. Gruppen af 15-64-årige vil derimod falde med syv pct. eller 250.000 personer

Den ændrede sammensætning af befolkningen med flere ældre vil øge væksten i de offentlige udgifter markant, da en stor del af de offentlige velfærdsydelse er rettet mod ældre.

**Giver markant
underskud på
offentlige finanser**

Velfærdssamfundet er bygget op således, at Danmark frem til 2040 vil oparbejde et underskud på de offentlige finanser. Underskuddet er af en sådan størrelse, at det svarer, at der permanent skal tilføres ekstra 43 mia. kr. årligt til dansk økonomi – målt i 2004-priser – eller svarende til 2,9 pct. af BNP, viser beregningerne, som er foretaget med DREAM-modellen, jf. appendiks 4.1.

**Eller kræver
215.000 flere i
beskæftigelse**

Skal det finansieres alene via ekstra beskæftigelse, svarer det til, at beskæftigelsen øjeblikkeligt skal øges med 215.000 personer. Kravet til beskæftigelsesstigningen er permanent.

4.2 Arbejdsstyrken – før, nu og fremover

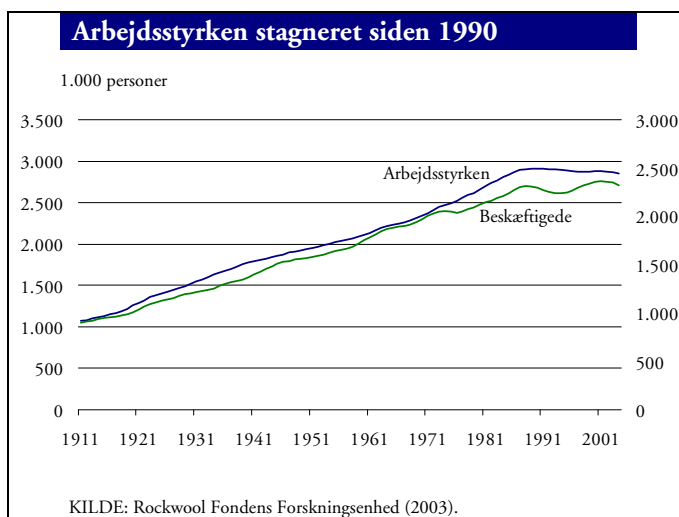
Arbejdsstyrken sætter grænse for vækst

Beskæftigelsen stiger i takt med arbejdsstyrken. Udviklingen i arbejdsstyrken er derfor bestemmende for, hvor meget den danske økonomi kan vokse og dermed, hvor høj velfærd og velstand vi kan have.

Arbejdsstyrken stagneret siden 1990

I Danmark har arbejdsstyrken været konstant voksende siden starten af sidste århundrede og frem til 1990. Siden da er den stagneret på et niveau omkring 2,9 mio. personer, jf. figur 4.1.

Figur 4.1

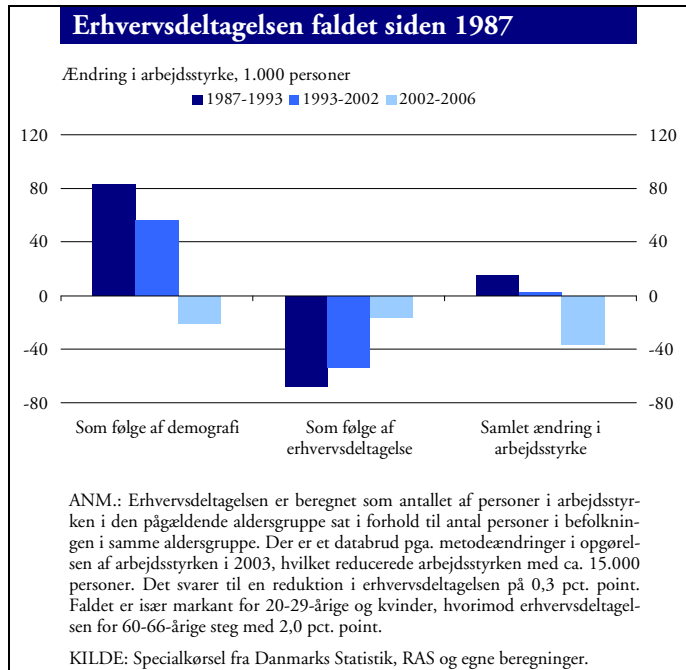
Arbejdsstyrken kunne have været 137.000 større i dag

Stagnationen er sket på trods af, at befolkningen i den erhvervsaktive alder er steget. I perioden fra 1987 til 2006 med 117.000 personer samtidig med, at arbejdsstyrken faldt med 20.000 personer. Det er særligt velfærdsordninger indført i perioden, som har trukket mange ud af arbejdsstyrken. Uden fald i erhvervsdeltagelsen kunne arbejdsstyrken være steget med 137.000 personer.

Kraftigt fald i erhvervsdeltagelsen fra 1987-93

En opdeling af perioden i op- og nedgangstider viser, at erhvervsdeltagelsen er faldet selv under økonomiske højkonjunkturer. Eksempelvis faldt ledigheden i perioden 1994-2002, men erhvervsdeltagelsen dykkede også, jf. figur 4.2.

Figur 4.2

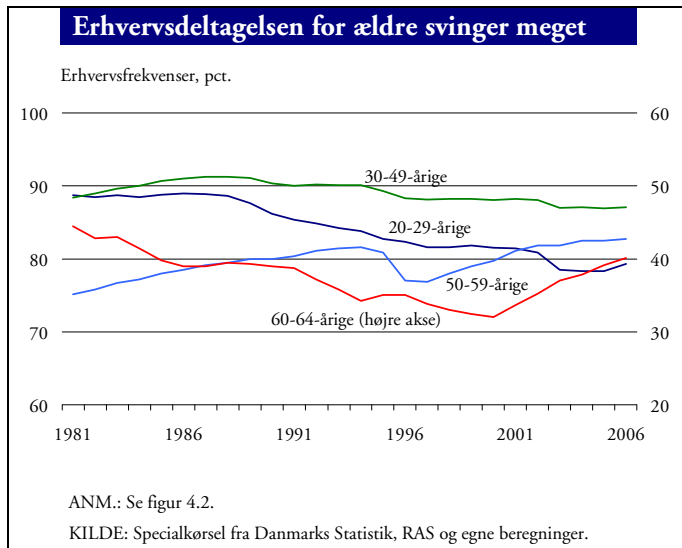
Erhvervsdeltagelsen også faldet under højkonjunktur

Det påvirkede således ikke erhvervsdeltagelsen, at der var høj vækst og gode beskæftigelsesmuligheder. Tværtimod faldt erhvervsdeltagelsen og trak godt 50.000 personer ud af arbejdsstyrken i perioden 1994 til 2002.

Velfærdsordninger har stor effekt på erhvervsdeltagelsen

Efterlønsordningen er en af de velfærdsordninger, som har trukket flest personer ud af arbejdsstyrken, mens de har været i den arbejdsdygtige alder. Ordningen, der blev indført i 1979, har ført til en kraftig stigning i antallet af modtagere, hvilket sænkede erhvervsdeltagelsen for de 60-64-årige markant, jf. figur 4.3.

Figur 4.3

Ændringer af efterlønsordningen og førtidspensionsordningen har ført til, at erhvervsdeltagelsen for 60-64-årige siden 1999 er steget markant, jf. DA (2007a).

Overgangsydelsen havde stor effekt for 50-59-årige ...

Også den såkaldte overgangsydelse har haft stor effekt på udviklingen i erhvervsdeltagelsen for de ældre årgange på arbejdsmarkedet. Overgangsydelsen blev indført i 1992 som en tilbagetrækningsmulighed for 55-59-årige, og senere også for 50-54-årige. Ordningen blev afskaffet i 1996, hvor knap 50.000 50-59-årige var forsvundet fra arbejdsstyrken. Indførelsen og afskaffelsen afspejles tydeligt i erhvervsdeltagelsen for gruppen af 50-59-årige.

... særligt for kvinder

Det er særligt kvindernes erhvervsfrekvens, som er blevet påvirket af overgangsydelsen, idet knap 70 pct. af personerne på denne ordning var kvinder, jf. Arbejdsdirektoratet (2007f).

Samme effekt af velfærdsordninger i andre lande

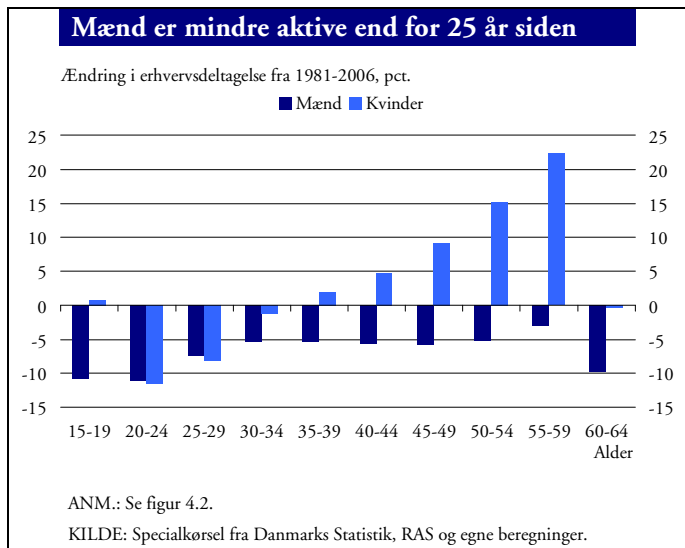
Det er ikke kun i Danmark, at der er eksempler på, at der er en negativ effekt på erhvervsdeltagelsen at indføre velfærdsordninger, som gør tidlig tilbagetrækning mulig. Erfaringer fra bl.a. Norge, Finland og Holland viser, at tidlige tilbage-

trækningsordninger reducerer erhvervsdeltagelsen. Når ordningerne efterfølgende er afskaffet, stiger de ældres erhvervsdeltagelse på ny – præcis som i Danmark, jf. Velfærdskommissionen (2005).

Kvinder deltager mere på arbejdsmarkedet i dag

Velfærdsordninger til trods er kvindernes gennemsnitlige erhvervsdeltagelse højere i dag end for 25 år siden. Kun for de yngre årgange er det gået den faldet, jf. figur 4.4.

Figur 4.4

Perioden er således kendetegnet ved, at flere og flere kvinder træder ind på arbejdsmarkedet i forhold til tidligere. Den effekt er særlig tydelig hos de ældre generationer. Hos de yngre er faldet i erhvervsdeltagelsen primært en følge af, at flere tager en uddannelse i dag, jf. DA og LO (2003).

Men mænd deltager mindre

Derimod har mændene fået en langt ringere tilknytning til arbejdsmarkedet end de havde tidligere. Erhvervsdeltagelsen er faldet for alle mandlige aldersgrupper fra 1981 til 2006.

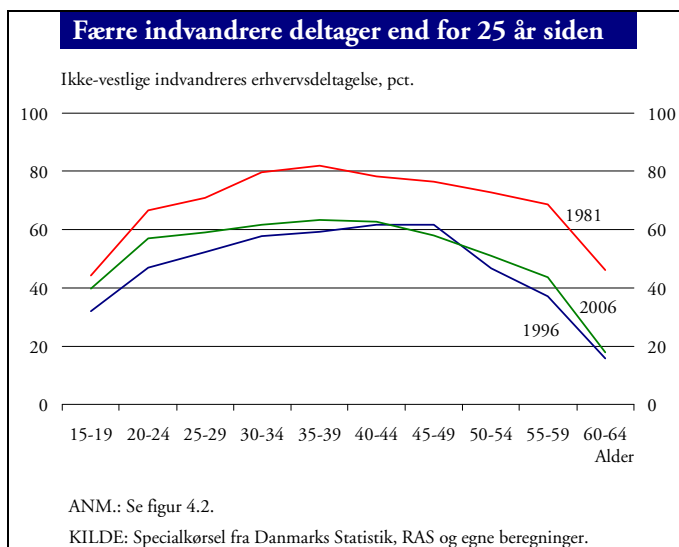
Særligt yngre og ældre

Det er særligt i de yngre og ældre aldersgrupper, at faldet i erhvervsdeltagelsen er markant. Det skyldes efterlønsordningen og det forhold, at flere tager en uddannelse. Der er imidlertid også sket et fald i de midaldrende mænds deltagelse på det danske arbejdsmarked.

Uden indvandrere større fald i arbejdsstyrke

Indvandrerens erhvervsdeltagelse i Danmark er også faldet siden 1981. Siden lavpunktet for ikke-vestlige indvandreres erhvervsdeltagelse i 1996 er der dog sket en vis stigning særligt for de yngre aldersgrupper, jf. figur 4.5.

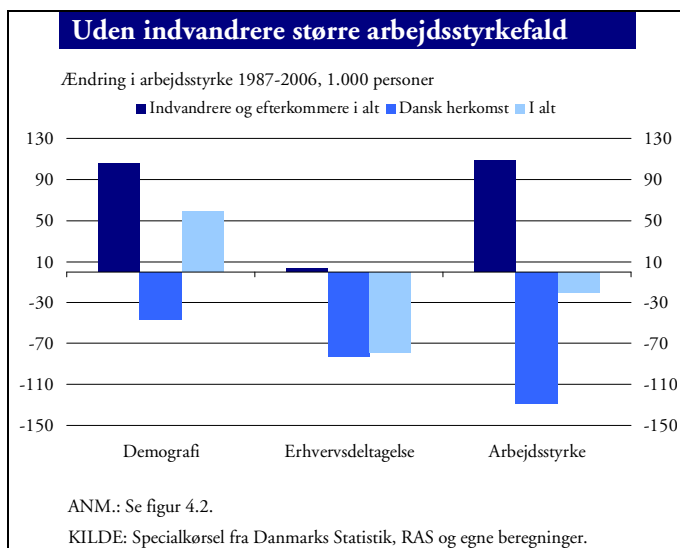
Figur 4.5

Uden indvandrere var arbejdsstyrken faldet med 130.000

Ikke desto mindre har udviklingen siden 1987 været kendetegnet ved, at indvandrere og efterkommere har bidraget positivt til udviklingen i arbejdsstyrken, mens personer af dansk oprindelse har bidraget til en kraftig reduktion af arbejdsstyrken. Uden indvandrere ville arbejdsstyrken således være faldet med knap 130.000 personer, hvor den i perioden 1987-2006 faldt med 20.000 personer, jf. figur 4.6.

Figur 4.6

Indvandreres andel af befolkningen er steget

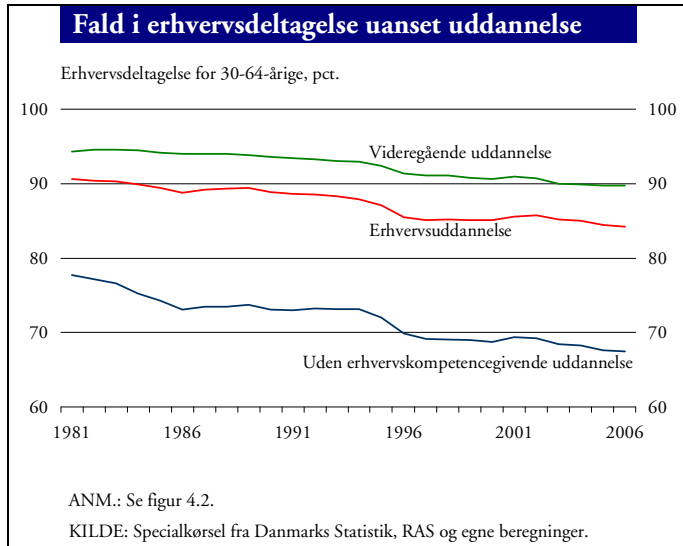
Bidrager kommer primært fra, at indvandrerne nu udgør en større andel af befolkningen, mens indvandreres erhvervsdeltagelse stort set er uændret i perioden.

Højtuddannede deltager oftere på arbejdsmarkedet

Det fald, der har været i befolkningens samlede erhvervsdeltagelse, har fundet sted for alle uddannelsesgrupper, men det har været kraftigst for personer uden en erhvervskompetencegivende uddannelse, jf. figur 4.7.

Figur 4.7

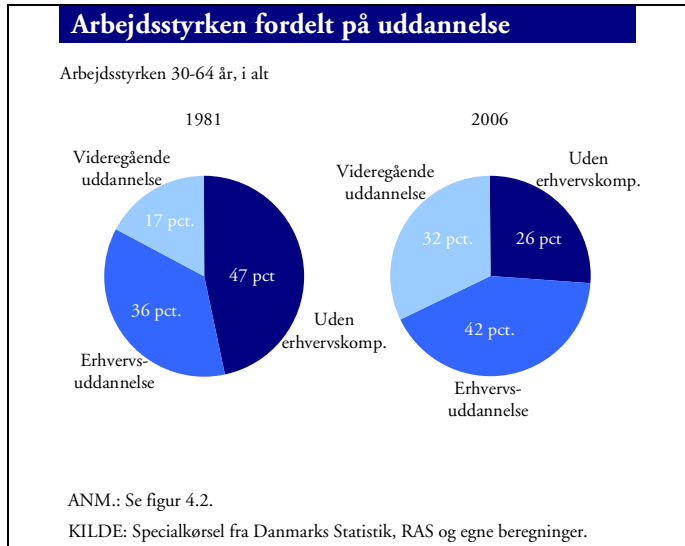

Kraftigst fald for personer uden uddannelse

Personer med en videregående uddannelse deltager hyppigere på arbejdsmarkedet end personer uden en erhvervskompetencegivende uddannelse. Forskellen er blevet større de seneste 25 år; hvor der i 1981 var en forskel på 16 pct. point, er forskellen i dag knap 22 pct. point

Sammensætningen af befolkningen er imidlertid også ændret, således at der i dag er en større andel af arbejdsstyrken med en videregående uddannelse og en mindre andel uden en erhvervskompetencegivende uddannelse, jf. figur 4.8.

Figur 4.8

Da erhvervsdeltagelsen for højere uddannede er relativt høj, har forskydningerne i befolkningens uddannelsessammensætning bidraget positivt til arbejdsstyrken, jf. DREAM (2006).

Arbejdsstyrken stagnerer

Udfordringerne for dansk økonomi ligger ikke og venter langt ude i fremtiden. Allerede på kortere sigt – frem til 2019 – vil arbejdsstyrken falde med ca. 28.000 personer, hvor det største fald vil ske de næste otte år, jf. tabel 4.1.

Tabel 4.1

Fald i arbejdsstyrke før, nu og fremover			
1.000 personer	1987- 2006	2007- 2015	2016- 2019
Ændring i arbejdsstyrke	-20	-27	-1
Ændring i 15-64-årige i befolkningen	168	-41	-12

ANM.: Fremskrivningen er baseret på DA's grundforløb, jf. appendiks 4.1.
KILDE: Danmarks Statistik (RAS) for historiske tal, særkørsel på DREAM-modellen for fremskrivning.

Det er i denne fremskrivning af arbejdsstyrken antaget, at erhvervsdeltagelsen ikke ændrer sig i perioden – faldet skyldes alene et fald i befolkningen i den erhvervsaktive alder. Der vil således ikke være noget demografisk bidrag til at løse de problemer, som virksomhederne oplever i øjeblikket med mangel på arbejdskraft, jf. kapitel 1.

Store krav til arbejdsstyrken i Regeringens 2015-plan

Regeringens plan for den danske økonomi frem til 2015 forudsætter desuden, at beskæftigelse og arbejdsstyrke skal stige med 60.000 personer de næste otte år, jf. tabel 4.2.

Tabel 4.2

2015-plan kræver 60.000 flere i beskæftigelse	
Ændring i beskæftigelse, 1.000 personer	
Nødvendig stigning for holdbarhed	15
Udfordringer som følge af aldring, heraf	70
fald i beskæftigelse på grund af demografi	30
fald i arbejdstid omregnet til beskæftigelse	40
Samlet nødvendig stigning i beskæftigelse	85
Gennemførte reformer ifølge regeringen	-25
”Udækket” arbejdsudbud	60

ANM.: Den uændrede arbejdstid svarer ifølge regeringen til en forøgelse af den gennemsnitlige arbejdstid med godt 2 pct. for alle beskæftigede. Det svarer til at øge antallet af fuldtidsbeskæftigede med 40.000 personer.

KILDE: Finansministeriet (2007b).

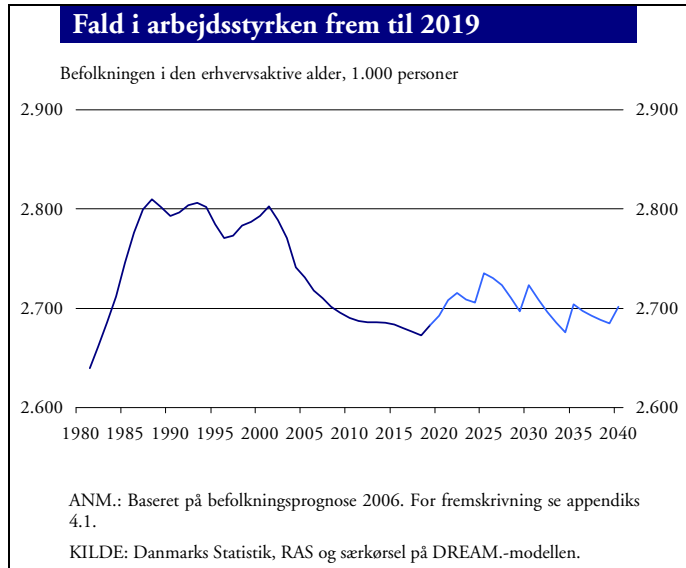
Mangler i forvejen 58.000

Det er oven i de ca. 58.000 personer, som der allerede nu mangler ifølge virksomhederne, jf. kapitel 1. Det stiller krav til yderligere reformer af arbejdsmarkedet.

Velfærdsreformen hjælper først efter 2019

Velfærdsreformen, som indebærer, at efterlønsalderen og folkepensionsalderen gradvist sættes op med to år, vil betyde, at arbejdsstyrken stiger. Men først efter 2019 og frem til reformen er fuldt indfaset. Niveaue for arbejdsstyrken vil i 2040 være omtrent det samme som i dag, jf. figur 4.9.

Figur 4.9

Stigende levealder betyder fortsat stigende efterlønsalder

De udsving, der forventes at være i arbejdsstyrken i perioden 2019-2040, skyldes i høj grad velfærdsreformen, der regulerer efterlønsalder og folkepensionsalder i takt med den gennemsnitlige levealder. I fremskrivningen sker det i 2025, 2030 og 2035, og den tidligste alder for efterløn vil i 2040 være 65 år, mens folkepensionsalderen er steget til 70 år, jf. appendiks 4.1.

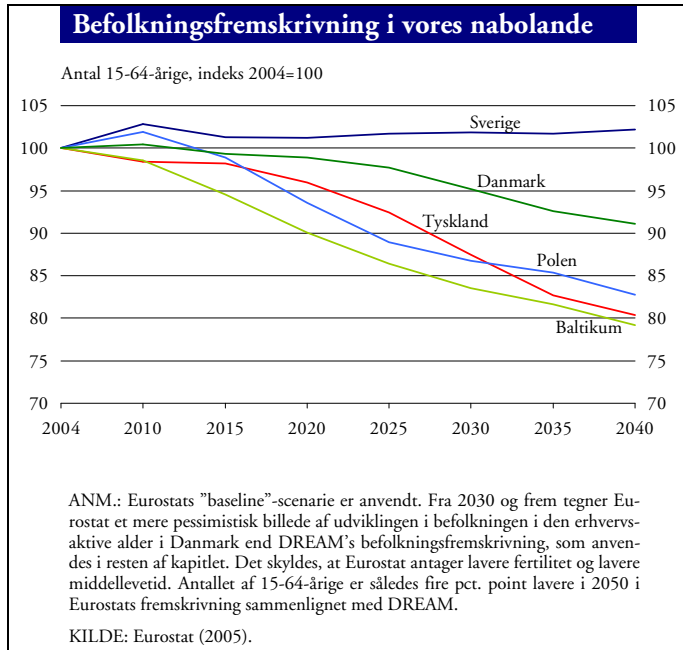
Udvikling i andre lande

Flere nabolande har endnu større udfordringer end DK

Det er ikke kun Danmark, der vil opleve et fald i antallet af indbyggere i den erhvervsaktive alder de kommende årtier. Flere af de lande, som ligger tæt på Danmark, og hvor der i dag er en væsentlig jobmotiveret indvandring til Danmark fra, vil stå over for langt større udfordringer.

Således vil antallet af 15-64-årige falde med 10 pct. point i løbet af de næste tyve år i Tyskland og Polen, mens gruppen blot falder med omkring 2 pct. point i Danmark. Kun Sverige vil opleve vækst i antallet af 15-64-årige, jf. figur 4.10.

Figur 4.10

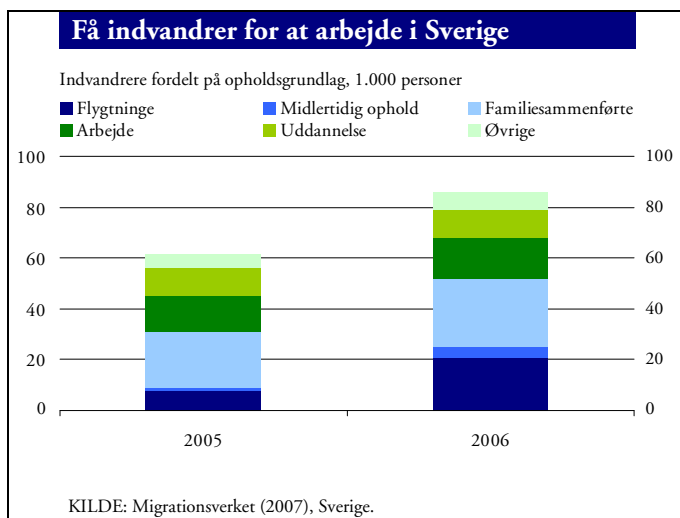
Der kan komme kamp om arbejdskraft i EU

Det ser således ud til, at de europæiske lande alle kommer til at kæmpe om arbejdskraften og om at kunne tiltrække arbejdskraft fra udlandet. I en sådan konkurrence er det de lande, som tilbyder de mest attraktive forhold for den jobmotiverede indvandring, der får det største velfærdsløft, jf. kapitel 1.

Positiv udvikling i Sverige skyldes bl.a. indvandring

Den umiddelbart positive udvikling i Sverige skyldes såvel en relativt høj fertilitetskvotient som et kraftigt bidrag fra indvandring. Det er imidlertid en anden type indvandring end den, der har været til Danmark de seneste år, som i stigende grad er indvandring for at arbejde. I Sverige er indvandrerne i højere grad flygtninge og familiesammenførte, jf. figur 4.11.

Figur 4.11

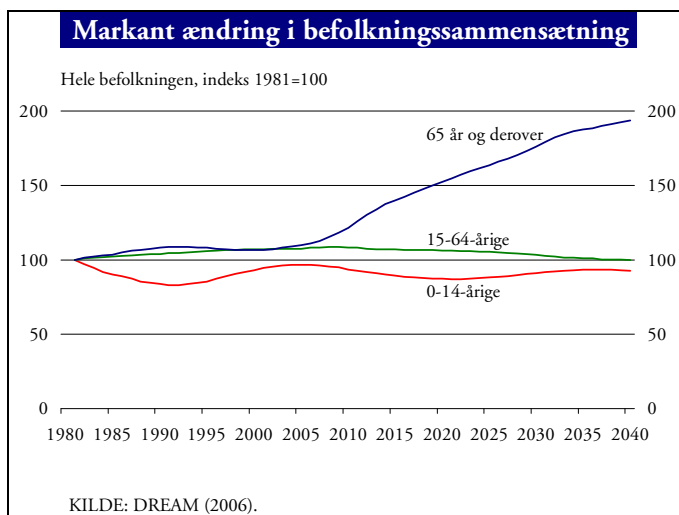

At befolkningen i den erhvervsaktive alder stiger, er dermed ikke nødvendigvis et udtryk for, at arbejdsstyrken stiger i samme takt. Deltager indvandrere kun i begrænset omfang i arbejdsstyrken, vil det måske tværtimod stille Sverige dårligere.

4.3 Mangel på holdbarhed i dansk økonomi

Frem til 2040 vil antallet af personer over 64 år vokse med 80 pct. eller 600.000 personer. Gruppen af 15-64-årige vil derimod falde med syv pct. eller 250.000 personer, jf. figur 4.12.

Figur 4.12

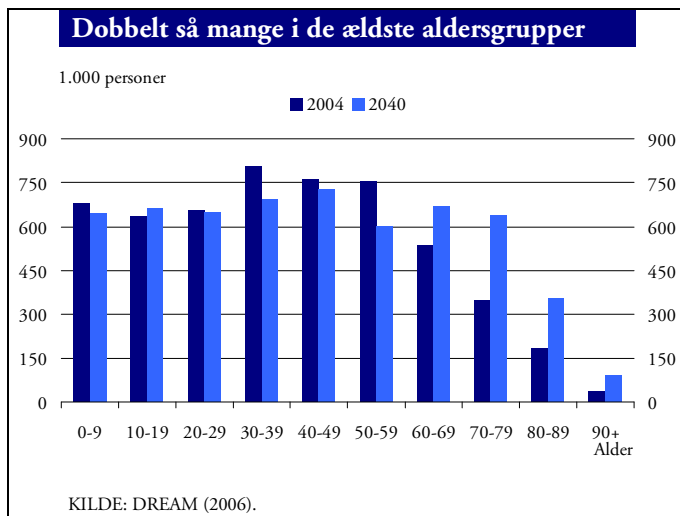
Det er en betydelig ændring i forhold til udviklingen de seneste tyve år, hvor der stort set har været parallel vækst i befolkningen i de erhvervsaktive aldre og den ældre del af befolkningen.

Fremover bliver der færre til at forsørge flere

Udviklingen betyder, at der i 2040 vil være fire personer i den erhvervsaktive alder til at forsørge tre personer i de yngste og ældste aldersklasser. I dag er der fire personer i den erhvervsaktive alder for hver to personer i de ikke-erhvervsaktive aldre.

Inden for de enkelte aldersklasser er faldet størst blandt 30-39-årige og 50-59-årige, som bliver reduceret med 15-20 pct. fra 2004 til 2040. Væksten er størst blandt de aldersgrupper, der er 80 år eller ældre. Denne gruppe vokser til dobbelt størrelse fra 2004 til 2040, jf. figur 4.13.

Figur 4.13

Forventet levetid stiger med seks år

Den store stigning er også udtryk for en forventning om, at gennemsnitsalderen stiger. Den forventede levetid for en nyfødt stiger med næsten seks år fra 78½ år i 2006 til 84,3 år i 2040.

Flere ældre vil øge de offentlige udgifter

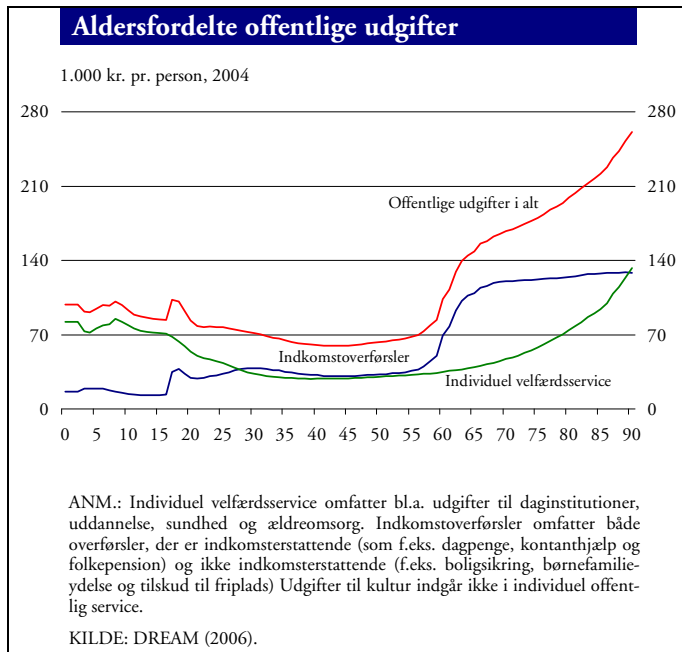
Den ændrede sammensætning af befolkningen med flere ældre vil øge væksten i de offentlige udgifter markant, da en stor del af de offentlige velfærdsydelser er rettet mod ældre. Det gælder bl.a. sundhed, plejehjem og hjemmehjælp, ligesom ældre i gennemsnit modtager forholdsvis store indkomstoverførsler i form af særligt folkepension sammenlignet med andre aldersgrupper.

En 80-årig får 222.000 kr. om året fra det offentlige

Samlet modtager en 70-årig i gennemsnit indkomstoverførsler og individuel offentlig service for lidt mere end 165.000 kr. om året. En 80-årig modtager ydelser for 222.000 kr., mens personer mellem 25 og 60 år i gennemsnit modtager ydelser for ca. 68.000 kr. årligt, jf. figur 4.14.

Figur 4.14

Stigende offentlige udgifter frem til 2040

De samlede offentlige udgifter til indkomstoverførsler og individuel service vil vokse med næsten 60 mia. kr. i perioden 2004 og frem til 2040, svarende til en stigning på næsten 12 pct. målt i dagens priser, jf. appendiks 4.1.

Faldende skatteindtægter i samme periode

Samtidig vil det færre antal personer i den erhvervsaktive alder betyde lavere beskæftigelse. Derfor vil de offentlige indtægter i form af direkte og indirekte skatter falde med næsten 30 mia. kr. svarende til et fald på ca. 4 pct. målt i dagens priser.

Dansk økonomi er ikke holdbar

Det betyder, at de fremtidige offentlige udgifter bliver større end de fremtidige offentlige indtægter. Det hænger ikke sammen og betyder, at dansk økonomi ikke er holdbar.

Der skal tilføres 43 mia. kr. årligt

Velfærdssamfundet er blevet indrettet sådan at Danmark frem til 2040 vil oparbejde et underskud på de offentlige finanser. Underskuddet er af en sådan størrelse, at det svarer til, at der hvert år skal tilføres ekstra 43 mia. kr. til dansk økonomi – målt i 2004-priser – eller svarende til 2,9 pct. af BNP, jf. tabel 4.3.

Tabel 4.3

Manglende holdbarhed i dansk økonomi	
Holdbarhedsindikator	
I pct. af BNP	2,9
Omregnet til mia. kr. 2004-priser	43
Omregnet til øget beskæftigelse - 1.000 pers.	215

ANM.: Antagelserne bag beregningerne er beskrevet i appendiks 4.1.
KILDE: Specialkørsel på DREAM-modellen.

Eller beskæftigelsen skal stige med 215.000 personer

Skal det finansieres via ekstra beskæftigelse, svarer det til, at beskæftigelsen skal øges med 215.000 personer i dag og permanent ligge på det højere niveau, jf. appendiks 4.1.

En så stor stigning i beskæftigelsen skal komme fra et bredt udsnit af personer i den erhvervsaktive alder, som i dag er uden for arbejdsstyrken og for størstedelens vedkommende modtager en offentlig ydelse som eksempelvis sygedagpenge, efterløn, SU el.lign. Det vil give en offentlig besparelse af ydelsen samt en ekstra skatteindtægt, når personen kommer i arbejde til en højere løn end ydelsen.

Holdbarhedsproblem halveret med velfærdsreform

Med velfærdsreformen er de danske velfærdsordninger bedre rustet til at imødekomme udfordringen fra en voksende levetid og en stadigt voksende andel ældre. Uden velfærdsreformen havde holdbarhedsproblemet for dansk økonomi været næsten dobbelt så stort. Langt størstedelen af det tilbageværende holdbarhedsproblem skyldes vækst i sundhedsudgifter, jf. DREAM (2006).

Samspil mellem offentlig og privat sektor

Da arbejdsudbuddet alene som følge af den demografiske udvikling falder med 28.000 personer fra 2006 og frem til 2019, vil den samlede beskæftigelse også falde, jf. afsnit 4.2.

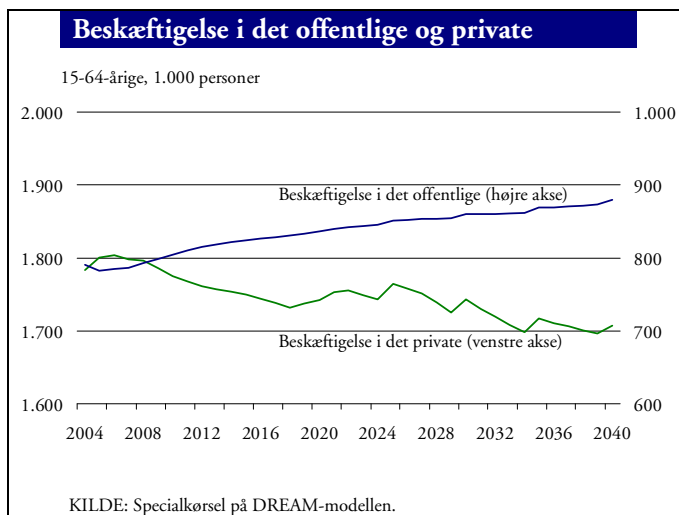
Kamp mellem offentlig og privat sektor

Med befolkningens nuværende erhvervsdeltagelse vil det betyde, at der vil være kamp mellem den private og den offentlige sektor om at tiltrække arbejdskraft.

Offentlig beskæftigelse vil stige kraftigt frem til 2040

Hvis den offentlige velfærdsservice fastholdes som i dag, vil det stigende antal ældre øge efterspørgslen efter offentlig service, og det vil øge den offentlige beskæftigelse med knap 100.000 beskæftigede frem til 2040. Modellens fremskrivning betyder samtidig, at beskæftigelsen falder i den private sektor med tilsvarende 100.000 frem mod 2040, jf. figur 4.15.

Figur 4.15

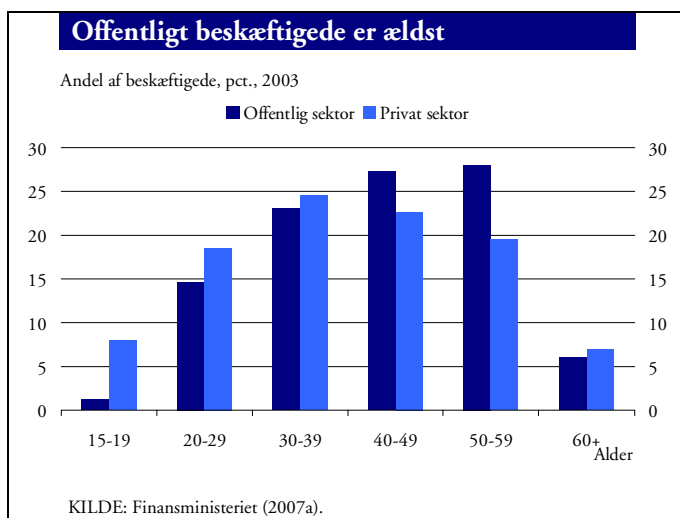
Høj beskæftigelse er en betingelse for velstand i Danmark. Men det er den private beskæftigelse og produktion, der sikrer grundlaget for finansieringen af de offentlige velfærdsydelser. En mindre privat sektor kan således reducere vækstpotentialet i økonomien.

Stigende afgang fra offentlig sektor de næste ti år

Samtidig med denne efterspørgselsdrevne vækst i den offentlige beskæftigelse står den offentlige sektor over for stigende afgang af personale som følge af en skæv aldersfordeling.

I den offentlige sektor er hver tredje ansat i dag over 50 år. I den private sektor er det kun hver fjerde. Med den nuværende erhvervsdeltagelse betyder den skæve aldersfordeling i den offentlige sektor, at tilbagetrækningen som følge af alder vil være større i den offentlige sektor i de kommende ti år, jf. figur 4.16.

Figur 4.16

Afgang fra offentlig sektor stiger med 40 pct. årligt

Den årlige tilbagetrækning fra offentlig beskæftigelse til efterløn, førtidspension og folkepension stiger med omkring 40 pct. – fra 14.000 personer til 20.000 personer årligt – de kommende ti år, hvis erhvervsdeltagelsen blandt offentligt ansatte forbliver som i dag, jf. Finansministeriet (2007a).

Problemet er særlig stort for folkeskolelærere og rengøringspersonale. Afgangen fra den offentlige sektor vil stige, længe før velfærdsreformen træder i kraft og for alvor kan bidrage til øget arbejdsudbud.

**Længere arbejdstid
kan løse problemet**

Hvis den forøgede afgang fra den offentlige sektor skulle løses gennem længere arbejdstid blandt de ansatte, der er tilbage, svarer det til at udvide den ugentlige arbejdstid med 1½ time eller 4½ pct., jf. Finansministeriet (2007). I de seneste ti år har den gennemsnitlige arbejdstid i den offentlige sektor imidlertid været faldende, jf. kapitel 5.

**Afskaffelse af betalt
frokost kan skaffe
ekstra hænder**

Den nødvendige udvidelse af arbejdstiden er dog mindre, end hvis offentligt ansatte betalte deres frokostpause, sådan som langt de fleste ansatte i den private sektor gør det i dag. Hvis frokostpausen ikke længere blev betalt, ville det svare til en udvidelse af arbejdstiden med 2½ time om ugen.

Udryddelse af barrierer i de offentlige overenskomster eller lokalaftaler, der begrænser muligheden for at udvide arbejdstiden for den enkelte, kan også udvide arbejdsudbudet, jf. DØR (2007). Senere tilbagetrækning, reduktion af sygefravær og længere ansættelseslængde er også muligheder, der kan reducere rekrutteringsudfordringen i den offentlige sektor, jf. Finansministeriet (2007a).

Appendiks 4.1 Grundforløbet i fremskrivningen

Fremskrivningen af finansieringen af den offentlige sektor baserer sig på DREAM's fremskrivning af udviklingen i befolkning og arbejdsstyrke, og DREAM's grundforløb for udviklingen af økonomien som helhed frem til 2040. Effekterne af forhøjelsen af efterløns- og folkepensionsalderen, som er et led fra Velfærdsreformen, der blev vedtaget i juni 2006, er lagt ind i grundforløbet.

Det indebærer, at efterlønsalderen i perioden 2019 til 2022 forhøjes fra 60 til 62 år, og efterfølgende reguleres folkepensionsalderen op med to år fra 2024 til 2027. Desuden forlænges indbetalingsperioden til efterlønsordningen fra 25 til 30 år. Fra 2025 indføres en indekseringsmekanisme, der sikrer at den tidligste alder for efterløn og folkepension reguleres i takt med restlevetiden for en 60-årig. Det indebærer, at efterlønsalderen og folkepensionsalderen løbende stiger og i 2040 er på henholdsvis 65½ år og 70 år. For en yderligere beskrivelse af DREAM's grundforløb henvises til DREAM (2006).

Antagelserne i DA's grundforløb følger i store træk antagelserne i DREAM-gruppens grundforløb på nær på fire punkter: 1) Produktivitet og arbejdstid for personer i fleksjob er nedjusteret, idet denne gruppe typisk arbejder 25 timer/uge, 2) Det kollektive offentlige forbrug er forøget med de midler i globaliseringspuljen, der er afsat til forskning og uddannelse, men der er ikke taget hensyn til evt. afledte effekter, 3) Skattestoppet forlænges til 2015, hvor det i DREAM's grundforløb er forlænget til 2010, og 4) den strukturelle ledighed er sænket fra 4,4 til 4 pct.

Samlet indebærer disse forudsætninger, at holdbarhedsindikatoren i DA's grundforløb er 2,9 pct. af BNP mod 2,4 pct. i DREAM's grundforløb, jf. tabel 4.4.

Tabel 4.4

Holdbarhedsindikatorer i DREAM og DA	
	pct.point
DREAM's grundforløb	2,35
Personer i fleksjob	0,16
Globaliseringspulje	0,18
Skattestop forlænges til 2015	0,32
Strukturel ledighed (4,4 til 4 pct.)	-0,14
DA's grundforløb	2,87

KILDE: Særkørsel på DREAM-modellen.

Udviklingen i den offentlige sektor

I forhold til udviklingen i den offentlige sektor antager DREAM, at udgifterne til individuel offentlig service vokser som følge af udviklingen i befolkningens alderssammensætning og dermed i antallet af brugere. Desuden antager de, at udgifterne pr. bruger stiger med samme vækstrate som væksten i den private sektor.

Offentligt forbrug dækker individuelt offentligt forbrug og kollektivt offentligt forbrug. Individuelt offentligt forbrug dækker over tjenesteydelser rettet mod enkeltindivider, som f.eks. udgifter til plejehjem, undervisning, daginstitutioner, hospitaler. Udgifter til kollektivt offentligt forbrug dækker over de udgifter, der ikke kan fordeles på individer, som f.eks. udgifter til administration, forsvar, politi, og en lang række offentlige institutioner. Det kollektive offentlige forbrug udgør ca. 30 pct. af det samlede offentlige forbrug.

Finanspolitisk holdbarhed

Den ovenfor beskrevne udvikling i den offentlige sektors udgifter behøver ikke nødvendigvis at være finanspolitisk holdbar: de løbende skatteindtægter er ikke nødvendigvis store nok til at kunne dække udgifterne på langt sigt, således at den offentlige gæld kommer ud af kontrol.

For at kunne vurdere størrelsen af dette problem beregnes i DREAM en holdbarhedsindikator. Det beregnes, hvor mange ekstra penge den offentlige sektor skulle tilføres, for at gældskvoten på langt sigt stabiliserer sig. Rent praktisk måles denne hypotetiske ekstra finansiering i procent af løbende

BNP. Hvis holdbarhedsindikatoren f.eks. er 2,9 procent, betyder det, at den offentlige sektor hvert år i al evighed skal tilføres midler svarende til 2,9 procent af løbende BNP for at opnå et holdbart forløb, dvs. et forløb hvor den offentlige gældskvote på langt sigt er under kontrol. Eller sagt på en anden måde: De samlede fremtidige tilbagediskonterede udgifter er lig de samlede fremtidige tilbagediskonterede indtægter.

For yderligere antagelser om grundforløbet samt modellens egenskaber henvises til DREAM (2006).

